

Nationella minoriteter i Folktandvården

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. På begäran kan vi ta fram publikationen i ett alternativt format för personer med funktionsnedsättning. Skicka frågor om alternativa format till alternativaformat@socialstyrelsen.se.

Artikelnummer: 2025-3-9504

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, mars 2025

Innehåll

Sammanfattning	4
Bakgrund	5
Undersökningen	7
Utbildning.....	7
Service på minoritetsspråk	8
Bemötande.....	11
Slutord.....	12

Sammanfattning

Enkäten som består av sju frågor skickades ut till ansvariga chefer för 290 folktandvårdskliniker varav 136 svarade vilket ger en svarsfrekvens på 47 procent. Flertalet kliniker, 114 stycken, ligger i regioner som ingår i de språkliga förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska.

Få i personalgrupperna har genomgått fortbildning om de nationella minoriteternas särskilda rättigheter och nästan hälften av verksamhetscheferna anser att personalen behöver någon form av fortbildning inom området.

Nästan en fjärdedel av respondenterna svarar att de har personal som kan bemöta patienter på finska. Det är dock få som kan bemöta patienter på de övriga nationella minoritetsspråken. Mest stöttas språken via översatt information på hemsidor och endast i enstaka fall arbetar klinikerna aktivt med rekrytering av minoritetsspråkskunnig personal.

Det är fler kliniker som anlitar tolk på nationella minoritetsspråk utifrån att kliniken bedömer att det behövs, än utifrån önskemål från patienten. Med behov avses att mottagningen bedömer att patienten och/eller vårdnadshavaren behöver tolk vid besöket för att en jämlik vård och god kommunikation ska vara möjlig. Med önskemål avses att patienten eller vårdnadshavaren efterfrågar tolk och att tolk då anlitas utan att mottagningen fäster någon vikt vid kunskapsnivån i svenska hos patienten eller vårdnadshavaren.

Drygt 90 procent av klinikerna har antingen en dokumenterad rutin eller ett överenskommet arbetssätt för att säkerställa att de inte diskriminerar patienter. Nästan hälften arbetar för att öka tilliten hos grupper där det kan förväntas förekomma att de undviker kontakt med tandvården p.g.a. rädsla för diskriminering. Det kan till exempel handla om att mottagningarna arbetar med ett välkomnande bemötande och inkluderande information.

Bakgrund

Sedan år 2000 är judar romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar erkända som nationella minoriteter i Sverige. Samtidigt erkändes även finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska som nationella minoritetsspråk.

Enligt lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724) (fortsättningsvis kallad minoritetslagen) har det allmänna ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige.

Regioner och kommuner har ett särskilt ansvar för att, genom aktiva åtgärder och handlingar, se till att skydda och främja de nationella minoriteternas språk och kultur. De ska även särskilt stödja barns utveckling av en kulturell identitet och användning av de egna minoritetsspråken. Barnen är särskilt viktiga eftersom de tryggar språkens fortlevnad när de använder sitt minoritetsspråk.

Sedan 2019 är regionerna skyldiga att ta fram mål och riktlinjer för sitt minoritetspolitiska arbete. De ska aktivt ta ställning till hur det minoritetspolitiska arbetet ska bedrivas och det ska framgå av ett styrdokument. Det är viktigt att mål och riktlinjer är förankrade, att det finns åtgärder för att nå målen och att målen följs upp.

Av förarbeten till minoritetslagen framgår att hälso- och sjukvården bör verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, meänkieli och samiska där det behövs i vården. Det innebär att hälso- och sjukvården ska ta hänsyn till behovet av personal som behärskar de nationella minoritetsspråken och vid behov söka aktivt efter sådan personal. Detta gäller oavsett om regionen tillhör ett förvaltningsområde eller inte.

Målet för tandvården är en god tandhälsa och en tandvård på lika villkor för hela befolkningen. Tandvården ska bedrivas så att den uppfyller kraven på en god tandvård, vilket bl.a. innebär att den ska tillgodose patientens behov av trygghet i vården och behandlingen, bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet samt främja goda kontakter mellan patienten och tandvårdspersonalen. Vården och behandlingen ska så långt som möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten. När tandvård ges till barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Där tandvårdsverksamhet bedrivs ska det finnas den personal, de lokaler och den utrustning som behövs för att god vård ska kunna ges.

Socialstyrelsen följer regelbundet situationen för de nationella minoriteterna inom myndighetens ansvarsområden. I den här enkätundersökningen studerar vi för första gången hur situationen för de nationella minoriteterna

ser ut inom tandvården. Vi har via enkätundersökningar bl.a. ställt frågor om vilken kunskap verksamhetsansvariga och personal har om de nationella minoriteternas särskilda rättigheter samt vilket behov och beredskap som finns i bemötande på de nationella minoritetsspråken.

Undersökningen

Enkäten som består av sju frågor skickades ut till 290 kliniker varav 136 svarade vilket ger en svarsfrekvens på 47 procent. Flertalet kliniker, 114 stycken eller 84 procent, ligger i regioner som ingår i ett förvaltningsområde för något av de nationella minoritetsspråken finska, meänkieli eller samiska. De som besvarat enkäten är verksamhetschefer för dessa kliniker.

Utbildning

I vilken utsträckning har de som besvarat enkäten kunskap om minoritetslagen? Av folktandvårdens verksamhetschefer uppger 16 procent att personalen genomgått utbildning där information om minoritetslagen och de nationella minoriteternas särskilda rättigheter ingått. Det är samtidigt 26 procent av de svarande som inte vet om personalen har fått någon sådan utbildning. (Tabell 1) I kommentarer till enkätfrågan uppges bland annat att utbildning ska ske 2025 samt att alla ska behandlas lika oavsett kön, etnicitet och ålder.

Tabell 1. Andel verksamhetschefer som uppger att deras personal deltagit i fortbildning om de nationella minoriteternas särskilda rättigheter.

Procent.

n=136	Antal	Procent
Ja	22	16
Nej	78	57
Vet inte	36	26
Total	136	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning till Folk tandvården 2024

Av verksamhetscheferna anser 63 procent att personalen inte behöver någon fortbildning inom området nationella minoriteter och minoritetslagen, medan 28 procent anser att personalen behöver utbildning om minoritetslagen och 13 procent att de behöver utbildning om minoriteternas historia, kultur och språk. (Tabell 2)

Tabell 2. Andel verksamhetschefer som bedömer att den egna personalen har behov av kompetensutveckling/fortbildning inom området nationella minoriteter och minoritetslagen.

Procent. Flera svar möjliga.

n=136	Antal	Procent
Ja, om minoritetslagen	38	28
Ja, om de nationella minoriteternas historia, kultur och språk	17	13
Ja, om annan aspekt av området nationella minoriteter	3	2
Nej	86	63

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning till Folk tandvården 2024

Av de verksamhetschefer som uppgav att personalen fått utbildning inom området nationella minoriteter (såväl minoritetslagen som övriga aspekter av området) ansåg 86 procent att deras anställda inte hade behov av ytterligare utbildning. Av de chefer som uppgav att personalen *inte* fått utbildning ansåg 47 procent att personalen inte behöver någon sådan utbildning. Av de som inte visste om personalen fått någon utbildning ansåg 72 procent att personalen inte behöver någon sådan utbildning. (Tabell 3)

Tabell 3. Andel verksamhetschefer som uppger att deras personal behöver utbildning inom området nationella minoriteter i relation till om personalen deltagit i fortbildning om de nationella minoriteternas särskilda rättigheter.

Procent.

Personalen behöver utbildning	Personalen har fått utbildning		
	Ja	Nej	Vet inte
Ja	14	53	28
Nej	86	47	72
Total	100	100	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning till Folk tandvården 2024

Service på minoritetsspråk

Många som talar ett nationellt minoritetsspråk har behov av att få prata sitt språk i kontakt med vården, även om de kan svenska. Det kan vara särskilt viktigt i ett känsligt vårdmöte, då många föredrar att använda sitt första språk och därför kan ha behov av att använda tolk. Trots detta är det inte så vanligt att service på något nationellt minoritetsspråk efterfrågas av patienter, förutom när det gäller finska språket.

På 23 procent av mottagningarna kan patienter bli bemötta av personal som talar finska medan endast en till fyra procent av mottagningarna har personal som talar något av de övriga minoritetsspråken. (Tabell 4)

Tabell 4. Andel mottagningar där det finns möjlighet att bli bemött av språkkunnig personal på något av de nationella minoritetsspråken.

Procent.

n=136	Antal	Procent
Finska	31	23
Meänkieli	6	4
Samiska	2	1
Romani chib	3	2
Jiddish	3	2

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning till Folk tandvården 2024

I enkäten ställdes frågan under vilka omständigheter som tandvårdskliniken anlitar tolk på nationella minoritetsspråk? Mer än hälften av mottagningarna anlitar tolk utifrån att de själva bedömer att en tolk behövs*. Av mottagningarna erbjuder 63 procent av mottagningarna i sådana fall tolk på finska och mellan 54 och 57 procent erbjuder tolk på övriga minoritetsspråk. (Tabell 5)

Tabell 5. Andel mottagningar där de vid behov* anlitar vi tolk på något av de nationella minoritetsspråken.

Procent.

n=136	Antal	Procent
Finska	86	63
Meänkieli	73	54
Samiska	74	54
Romani chib	79	58
Jiddish	78	57

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning till Folk tandvården 2024

*Med behov avses att mottagningen bedömer att patienten och/eller vårdnadshavaren behöver tolk vid besöket för att en jämlik vår och god kommunikation ska vara möjlig.

En något mindre andel, mellan 34 och 41 procent av mottagningarna, anlitar tolk vid önskemål* från patienten. (Tabell 6)

Tabell 6. Andel mottagningar där de vid önskemål* från patienten anlitar tolk på något av de nationella minoritetsspråken.

Procent.

n=136	Antal	Procent
Finska	56	41
Meänkieli	48	35
Samiska	46	34
Romani chib	53	39
Jiddish	53	39

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning till Folk tandvården 2024

*Med önskemål avses att patienten eller vårdnadshavaren efterfrågar tolk och att tolk då anlitas utan att mottagningen fäster någon vikt vid kunskapsnivån i svenska hos patienten eller vårdnadshavaren.

Endast ett fåtal mottagningar saknar möjlighet att anlita tolk på de nationella minoritetsspråken. Det gäller mellan en och två procent av mottagningarna när det gäller finska, meänkieli, romani chib och jiddish och fyra procent när det gäller tolk på samiska. (Tabell 7)

Tabell 7. Andel mottagningar där de inte har möjlighet att anlita tolk på något av de nationella minoritetsspråken.

Procent.

n=136	Antal	Procent
Finska	1	1
Meänkieli	3	2
Samiska	5	4
Romani chib	2	1
Jiddish	2	1

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning till Folk tandvården 2024

När det gäller övriga insatser för att ge service på de nationella minoritetsspråken uppger 60 procent av verksamhetscheferna att de inte har några sådana insatser. Den vanligaste åtgärden är att ha information på hemsidan på minoritetsspråken, något som 18 procent av mottagningarna uppger att de tillhandahåller. (Tabell 8) I kommentarer till frågan beskrivs bland annat att mottagningarna har möjlighet att skriva ut information till patienten på minoritetsspråken vid behov.

Tabell 8. Andel mottagningar som gör något övrigt för att ge service på de nationella minoritetsspråken.

Procent. Flera svar möjliga

n=136	Antal	Procent
Ja, vi har information på nationella minoritetsspråk i väntrummet	6	4
Ja, vi har information på nationella minoritetsspråk på hemsidan	24	18
Ja, vi rekryterar aktivt minoritetsspråkig personal	2	1
Annat	33	24
Nej	82	60

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning till Folkandvården 2024

Bemötande

För att uppnå en jämlik vård, omsorg och hälsa kan insatser för att säkerställa ett icke-diskriminerande bemötande av patienterna vara av betydelse. Även åtgärder för att öka tilliten mellan vården och patienter kan bidra till detta.

De sju diskrimineringsgrunderna är enligt diskrimineringslagen följande:

- Kön
- Könsoverskridande identitet eller uttryck
- Etnisk tillhörighet
- Religion eller annan trosuppfattning
- Funktionsnedsättning
- Sexuell läggning
- Ålder

Av mottagningarna har 74 procent en dokumenterad rutin för att säkerställa att bemötande av patienter och andra besökare sker på ett icke-diskriminerande sätt. Av övriga mottagningar saknar 23 procent en dokumenterad rutin men har istället ett överenskommet tillvägagångssätt och 4 procent av mottagningarna saknar såväl dokumenterad rutin som överenskommet tillvägagångssätt. (Tabell 9) I kommentarerna till frågan beskrivs bland annat att mottagningarna arbetar aktivt med att förebygga diskriminering samt främja lika rättigheter och möjligheter. Diskrimineringslagen nämns också och även det systematiska arbetsmiljöarbetet.

Tabell 9. Andel mottagningar som har en rutin eller ett tillvägagångssätt för att säkerställa att bemötande av patienter och andra besökare sker på ett icke-diskriminerande sätt.

Procent.

n=136	Antal	Procent
Vi har en dokumenterad rutin	100	74
Vi har ingen dokumenterad rutin, men ett överenskommet tillvägagångssätt	31	23
Nej	5	4
Total	136	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning till Folk tandvården 2024

Nästan hälften, 46 procent, av mottagningarna arbetar med insatser som syftar till att öka tilliten hos patientgrupper där det kan förväntas förekomma att man undviker kontakt med hälso- och sjukvården på grund av rädsla för att utsättas för diskriminering. Drygt hälften, 54 procent, arbetar däremot inte med sådana insatser. (Tabell 10) I kommentarerna till frågan nämns bland annat att mottagningarna arbetar med bemötande så att alla känner sig välkomna och med att göra information inkluderade och tillgänglig.

Tabell 10. Andel mottagningar som arbetar med insatser som syftar till att öka tilliten hos patientgrupper där det kan förväntas förekomma att man undviker kontakt med hälso- och sjukvården på grund av rädsla för diskriminering.

Procent.

n=136	Antal	Procent
Ja	62	46
Nej	74	54
Total	136	100

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning till Folk tandvården 2024

Slutord

Detta är första gången som Socialstyrelsen följer upp hur tandvården fungerar specifikt för de nationella minoriteterna avseende deras särskilda språkliga och kulturella rättigheter och behov. Det går därför inte att jämföra eller värdera resultatet i förhållande till tidigare situation. Det går inte heller att bedöma i vilken utsträckning minoritetslagen eller minoritetspolitiken har påverkat kunskapsläget inom folk tandvården. Den relativt låga svarsfrekvensen gör också att vi inte kan dra så långtgående slutsatser av resultaten.

Resultaten indikerar dock att frågor som berör de nationella minoriteternas rättigheter inte är särskilt prioriterade inom folkvandvården, trots att 84 procent av mottagningarna ligger i regioner som ingår i ett förvaltningsområde för något av de nationella minoritetsspråken finska, meänkieli eller samiska.

Nationella minoriteter i Folktandvården (artikelnr 2025-3-9504)
kan laddas ner från socialstyrelsen.se/publikationer.